

KS. ANDRZEJ JAŚKO
WSD Elk

RODZAJ LITERACKI I SYMBOLIZM AP 18

Starożytne miasto i państwo Babilon (Babilonia, imperium Babilońskie) było dobrze znane Izraelitom, przede wszystkim jako przyczyna upadku Jerozolimy i niewoli Żydów. Dlatego też z biegiem czasu stał się, przede wszystkim w literaturze judaistycznej, symbolem światowej siły, wrogiej Bogu i Jego ludowi. Jego grzeszne bogactwo, bałwochwalstwo oraz przemoc dokonywana względem narodu żydowskiego, często były piętnowane i jednocześnie pozwalały mieć nadzieję, że Bóg nie opuści Swego ludu i w niedalekiej przyszłości ukarze wielką wszechmoc jego wroga. Nic więc dziwnego, że wiele przepowiedni proroków Starego Testamentu, zwłaszcza Izajasza, Jeremiasza i Ezechiela, wyraża tę nadzieję i zapowiada upadek Babilonu.

Również autor Apokalipsy w taki sam sposób podejmuje temat Babilonu i wykorzystuje go w swej księdze. Rozdziały 17 i 18, które opisują wizje nierządniczy i upadku miasta, w obu przypadkach odnoszą się do tej samej rzeczywistości. Tak jak w Starym Testamencie, także tu Babilon staje się symbolem wroga Boga i, tym razem, ludu Nowego Testamentu, czyli chrześcijan. Jest prawdopodobne, że mówiąc o Babilonie, autor ma na myśli inną rzeczywistość, tę, która w owym czasie zagrażała ludowi chrześcijańskiemu, tzn. Rzym. W ten sposób wyraziłby swoje oczekiwania wobec przyszłości imperium Rzymskiego.

Wśród komentatorów przeważa opinia, że przynajmniej na jednym poziomie znaczeniowym Ap 18 pod obrazem Babilonu opisuje upadek miasta Rzymu i zburzenie porządku świata z nim kojarzonego. Opinie różnią się, jeśli chodzi o funkcję tego rozdziału i postawę autora w obliczu zbliżającej się katastrofy tego miasta. Niektórzy argumentują, że Ap 18 wyraża przede wszystkim radość z powodu triumfu Boga, a nie pragnienie osobistej zemsty. Inni przyjmują, że nienawiść i osobista zemsta stanowią przynajmniej jeden z elementów, będących przyczyną powstania tego rozdziału.

1. Struktura i kompozycja Ap 18

W strukturze całej księgi Apokalipsy możemy wyróżnić prolog (1,1-3) i epilog (22,6-21), które odpowiednio rozpoczynają i kończą księgę. Na główny korpus księgi składają się dwie duże części: 1,4-3,22 i 4,1-22,5. Druga część przedstawia pięć sekcji, z których pierwsza jest sekcją wstępną: 4,1-5,14; 6,1-7,17; 8,1-11,14; 11,15-16,16; 16,17-22,5. Sekcja składa się z siedmiu elementów. Siódmy element zawiera sekcję następującą i to powtarza się na zakończenie każdej sekcji. Mamy w ten sposób kompozycję opartą na schemacie, w którym rekapitulacja oraz liczba siedem stanowią ważne narzędzie porządkujące całość księgi¹. W sekcji piątej (16,17-22,5), po wstępie ogólnym, zawierającym opis wylania siódmej czaszy i powtarzające się typowe wyrażenie (16,17-21) znajdujemy: sąd nad Babilonem i jego potępienie (17,1-19,10), przejście od upadku Babilonu do nadejścia Nowego Jeruzalem (19,11-21,8) oraz opis Nowego Jeruzalem (21,9-22,5). Można zauważyć wyraźny paralelizm między większymi sekcjami 17,1-19,10 i 21,9-22,5. Sekcje te ukazują kontrast między dwoma miastami: nierządnicą Babilonem oraz Nowym Jeruzalem, oblubienicą Baranka². Pierwsza sekcja (17,1-19,10) ma dosyć skomplikowaną strukturę. Przedstawia siedem wizji opisujących upadek Babilonu:

1. Wizja nierządnicy Babilonu (17,1-18).
2. Wizja zapowiadająca zbliżający się sąd nad Babilonem (18,1-3).
3. Wizja, w której lud Boży zachęcany jest do ucieczki (18,4-9).
4. Wizja potrójnego lamentu (18,9-19).
5. Wizja wezwania do radości w niebie (18,20).
6. Wizja sądu i wyroku potępienia (18,21-24).
7. Wizja chórów radości w niebie (19,1-10)³

Rozdział 18 zawiera pięć wizji z powyższego schematu. Nawiązując do tego, niektórzy proponują strukturę tego rozdziału w formie koncentrycznej:

A. Wstęp – sytuacja Babilonu (18,1-3)

B. Apel (18,4-8)

¹ Por. U. Vanni, *La struttura letteraria dell'Apocalisse*, Brescia, 1980, 133-134.

² Por. R. J. Bauckham, "Economic Critique of Rome in Revelation 18", w: Alexander, L. (ed.), *Images of Empire, JSOT SS 122* (1991), 47-48.

³ Por. A. Läpple, *L'Apocalisse*, Roma 1980, 59, 184. Jeśli chodzi o liczbę siedmiu wizji opisywanych w tym tekście, to opinie ekspertów Nowego Testamentu bardzo się różnią między sobą ze względu na fakt, iż pojedyncze wizje nie są wyraźnie oddzielone jedna od drugiej, jak to ma miejsce w sekcjach poprzednich.

C. Scena lamentacji i sądu (18,9-19)

B'. Apel (18,20)

A' Zakończenie – sytuacja Babilonu (18,21-24)

Wstęp i zakończenie (A-A') są paralelne: przedstawiają zapowiedź anioła, dotyczącą upadku Babilonu, opisują warunki wewnętrzne panujące w mieście (przed i po sądzie) i podsumowują jego grzeszną działalność w kategoriach ludzkich. Następne sekcje w porządku koncentrycznym (B-B') są interwałami i wprowadzają element apelu skierowanego najpierw do ludu na ziemi (18,4-8), później do rzeczywistości niebieskich (18,20). Sekcja centralna tego rozdziału (C) przyjmuje formę lamentu nad Babilonem ze strony tych wszystkich, z którymi łączyła go pewna relacja⁴

Bardziej szczegółowa struktura Ap 18 mogłaby także wyglądać następująco:

1-3: anioł ogłasza sąd nad Babilonem

4-20: głos z nieba zapowiada upadek Babilonu

4a: wstęp

4b-5: apel skierowany do ludu Bożego, aby wyszedł z Babilonu

6-7a: apel skierowany do wykonawców sprawiedliwości Bożej, aby dokonali zemsty na Babilonie

7b-8: proroctwo upadku Babilonu

9-10: proroctwo lamentu nad Babilonem: pierwsza grupa tych, co są w żałobie

11-13: proroctwo lamentu nad Babilonem: druga grupa tych, co są w żałobie (a)

14: słowa skierowane wprost do Babilonu

15-17a: proroctwo lamentu nad Babilonem: druga grupa tych, co są w żałobie (b)

17b-19: proroctwo lamentu nad Babilonem: trzecia grupa tych, co są w żałobie

20: apel do mieszkańców nieba, aby radowali się z powodu sądu nad Babilonem

21-24: anioł ogłasza sąd nad Babilonem.

W tym podziale można zauważyć dosyć logiczny postęp. Po tym jak sąd został ogłoszony, lud Boży jest zaproszony do opuszczenia potępionego miasta, jeśli nie chce podzielić jego kary. Następnie wykonawcy zemsty (nie są określani, prawdopodobnie istoty niebieskie) są wezwani do wymierzenia sprawiedliwości. Wykonanie zemsty, tzn. zniszczenie Babilonu, zostało

⁴ Por. K.A. Strand, „Two aspects of Babylon's Judgement Portrayed in Revelation 18”, *AUSS* 20 (1982), 53-55; W. H. Shea, „Chiasm in Theme and by Form in Revelations 18”, *tamże*, 256.

przewidziane i przepowiedziane. Pożarowi miasta towarzyszą lamenty trzech chórów, składających się z tych, którzy przedtem uczestniczyli w jego grzesznej działalności. Po tych lamentacjach niebo jest zaproszone do radości, ponieważ odbył się sąd Boży nad Babilonem. Na koniec anioł, wykonując czynność symboliczną, powtórnie ogłasza wyrok na miasto, tym razem ostateczny⁵

Inspiracją większości motywów w Ap 18 są oczywiście wyrocznie przeciw obcym miastom i narodom wypowiedziane przez proroków (Iz, Jer, Ez). Mimo tego, że autor Apokalipsy zaczerpnął główne tematy tego rozdziału ze Starego Testamentu, i że cały rozdział jest złożony z kilku mniejszych jednostek, różniących się między sobą co do formy, Ap 18 stanowi kompozycję całkowicie nową i ujednoliconą. Przede wszystkim wiele elementów łączy orędzie tego rozdziału z rozdziałem poprzednim. Stwierdzenie, że Widzący widzi „innego anioła” (18,1) w pewien sposób jest nawiązaniem do rozdziału 17 i jego kontynuacją, gdzie anioł, który pokazuje Nierządnicę i wyjaśnia wizję, jest zidentyfikowany i wyraźnie określony. W rozdziale 18 Babilon jest zarówno miastem (18,2.4.10.16.18-19.21), jak i kobietą (18,3.7.16). Również w rozdziale 17 spotykamy podobną identyfikację Babilonu (miasto: 17,5.18; kobieta: 17,1-7.9.15-16). Poza tym jest wiele motywów i obrazów wspólnych, które wyraźnie łączą te dwa rozdziały⁶

Jedność i logiczna poprawność wewnętrzna rozdziału 18 wydają się być oczywiste. Sekcję centralną (18,4-20) poprzedza i następuje po niej ukazanie się aniołów. W obydwu przypadkach aniołowie otrzymują nadzwyczajną moc. Pierwszy (18,1-3) swoim blaskiem oświetla całą ziemię. Drugi natomiast (18,21-24) wykonuje niezwykłą czynność symboliczną. Szybkość i natychmiastowość, z jaką kamień młyński idzie na dno oraz powierzchnia morza, spokojna i niezmieniona po zakończeniu tej akcji, charakteryzują upadek Babilonu. Zapowiedzi aniołów, jeśli chodzi o samo orędzie, są paralelne. Nierzeczywiste obrazy odosobnienia w 18,2b-3 są dopełnione obrazem pustki i ciszy ukazanej w 18,22-23. Oba zapowiedzi kończą się ukazaniem motywów sądu i potępienia miasta. Także sekcja centralna rozdziału wykazuje swoją wewnętrzną jedność. Trzy zapowiedzi sądu przeciw królom ziemi, kupcom i marynarzom są paralelne między sobą, co do ich formy i treści. Te trzy jednostki w rzeczywistości przedstawiają trzy sceny i uzupełniają dwa objawienia się aniołów. Podczas gdy aniołowie

⁵ Por. R. J. Bauckham, „Economic Critique”, s. 48-50.

⁶ Na przykład: obraz królów ziemi, którzy dopuścili się nierządu z Babilonią (17,2 e 18,3.9); ludzie, którzy upili się winem jej nierządu (17,2 e 18,3); obraz Babilonu, który zostaje spalony ogniem (17,16 e 18,8-9.18); kobieta-miasto, ubrana w szkarłat i purpurę, cała ozdobna w złoto, drogi kamień i perłę (17,4 e 18,16); wspomnienie o krwi świętych (17,6 e 18,24).

ogłaszają sąd Boży nad Babilonem i motywy jego potępienia, królowie, kupcy i marynarze wyrażają swoją ludzką odpowiedź na tę rzeczywistość⁷

2. Rodzaj literacki

Rozdział 18, poświęcony Babilonowi i jego potępieniu, na pierwszy rzut oka, jeśli chodzi o treść, nie wnosi nic nowego. Niektórzy próbowali zakwalifikować go jako drugorzędny dodatek⁸. Jednak osobliwości stylistyczne, które można zauważyć, takie jak większa dokładność i obfitość nowych terminów, nie wydają się tego potwierdzać, również jeśli się przyjmie, że w tym rozdziale znajdują się cechy stylistyczne typowe dla autora Apokalipsy. Stawiają jednak problem gatunku literackiego, właściwego temu rozdziałowi.

Niektóre oznaki pozwalają na wysunięcie hipotezy rodzaju literackiego dramatyczno-liturgicznego. W 18,20 znajduje się okrzyk radości z powodu wyroku na Babilon i jego wykonania. Ten okrzyk skierowany jest ku niebu. Nie można go przypisać postaciom, które wypowiadają się tuż przedtem z powodu kontrastującego tonu lamentu. Raczej wydaje się, że się odnosi do grupy słuchaczy z Ap 1,3, którzy znajdując się na ziemi i widząc zniszczenie Babilonu dokonujące się na ziemi, zwracają się z radością ku niebu. Można zauważyć dosyć jasne nawiązanie do zgromadzenia liturgicznego, które działa aktywnie, tak jak w 1,4-8.

W całym rozdziale 18 można odnaleźć oznaki rodzaju literackiego, jakim jest dramat: podniosłość różnych scen, powtórzenie niektórych wyrazów („upadł, upadł”: 18,2; „biada, biada”: 18,10.16.19), grupy osób, interweniujące z nadzwyczajnym elementem patosu, które są opisane przez ich charakterystyczne zachowania („stojąc z daleka”: 18,10.16), interakcja poszczególnych postaci, itp. Zwłaszcza fragment 18,10-19, ukazując lamentacje trzech chórów, może stanowić nawiązanie do chórów z greckich tragedii⁹. Ten rodzaj literacki tłumaczy obecność rozdziału 18 w Ap. Nie jest on zbyteczny względem tego, co go poprzedza i co po nim następuje, ponieważ ma na celu przedstawienie, nie tyle nowej treści, ile klarownego

⁷ Por. A. Yarbo Collins, „Revelation 18: Taunt-Song or Dirge?”, w: Lambrecht, J. (ed.), *L'Apocaliptique johannique et l'Apocaliptique dans le Nouveau Testament*, Leuven 1980, 198-199.

⁸ Charles przypisuje ten rozdział do jakiegoś źródła judaistycznego, przetłumaczonego na język grecki, inny i bardziej wyszukany niż greca Apokalipsy i z różnym rozmieszczeniem w porównaniu z oryginalnym źródłem. Miałby zostać napisany za panowania Wezpazjana. Por. R. H. Charles, *A Critical and Exegetical Commentary on the Revelation of St. John*, Edinburgh 1920, II, 54-61.

⁹ Por. U. Vanni, *L'Apocalisse. Ermeneutica, esegesi, teologia*, Bologna 1991, 27.

schematu teologicznego poprzez stworzenie nowej sytuacji, podobnej do *catarsis*, będącej owocem tragedii greckiej¹⁰

Hipoteza dramatu liturgicznego podkreśla zasadniczy aspekt: Babilon jest obecny we wszystkich częściach, w których rozgrywa się cały dramat. Przedstawiony tu jest Babilon aktualny i prosperujący, zdolny do zarażenia grzechem. W obliczu tej negatywnej rzeczywistości autor przedstawia różne wystąpienia: zapowiedź upadku miasta, zaproszenie, aby radykalnie się od niego odciąć, jego pożar, któremu przyglądają się „płacząc i lamentując” wszyscy, którzy przyłączyli się do niego i umieli go wykorzystać, niebo zaproszone do rozradowania się, czynność symboliczna i komentarz anioła. Grupa słuchaczy, śledząc te różne obrazy i czyniąc je własnym doświadczeniem, zostaje przemieniona i staje się bardziej dojrzała. Nie tylko będzie w stanie bronić się przed wpływem skorumpowanego dobrobytu, ale będzie umiała uczynić dokładny osąd krytyczny: w świetle sądu Bożego będzie umiała go zobaczyć w oderwaniu od natychmiastowych złudzeń i pozorów¹¹

Przed wszystkim dwie formy literackie są użyte w obwieszczeniu anioła z Ap 18: ogłoszenie sądu Bożego nad Babilonem oraz pieśń żałobna¹², oplakująca zniszczenie miasta. Z perspektywy autora i z szerszego kontekstu literackiego możemy zauważyć, że żałobny lament funkcjonuje także jako zapowiedź sądu. Prorocy Starego Testamentu dosyć często używali tej formy literackiej, jako żywej zapowiedzi sądu i jego wykonania, czasem nad Izraelem, czasem nad ich wrogami¹³

3. Symbolizm

Znajdujemy w słownictwie Ap 18 wiele wyrażen, które odnoszą się do człowieka i które opisują obraz antropologiczny mający swoje realistyczne wymiary. Ale oprócz części bardzo realistycznej istnieje w tym obrazie antropologicznym część symboliczna, kiedy różne elementy, odnoszące się do człowieka i jego otoczenia, podlegają przemieszczeniu tożsamości typowemu dla symbolu. W Ap 18 znajdujemy symbol, który odnosi się do całości współżycia międzyludzkiego: Babilon symbolizuje miasto ziemskie, zamknięte w swej samowystarczalnej i w konsumpcyjnej postawie. Obraz miasta jest wprowadzony przez aluzje ogólne (14,8; 16,9), ale już jego nazwa

¹⁰ Por. A. Yarbo Collins, *Crisis and Catharsis: The Power of the Apocalypse*, Philadelphia 1984, 152-161.

¹¹ Por. U. Vanni, *L'Apocalisse*, s. 26-28.

¹² Pieśń żałobna ma postać trenów, wzorowanych na hebrajskich *qinot*, znanych z ksiąg prorockich. Por. A. Jankowski, *Apokalipsa świętego Jana*, Poznań, 1959, 251.

¹³ Por. A. Yarbo Collins, „Revelation 18”, 202-203.

wyraża schemat teologiczny, który dojrzał w Starym Testamencie: jest to miasto pogańskie, anty-Jerozolima. Jest to model wroga Izraela. Ponieważ Babilon historyczny był odpowiedzialny za zburzenie Jerozolimy i za wygnanie narodu wybranego, staje się tutaj symbolem władzy świeckiej, wrogiem Bogu i Jego ludowi.

W 17,3b-6 Babilon jest przedstawiony jako wielka nierządnica. W wielkim lamencie (rozdz. 18) symbolizm 17,3b-6 zostaje dodatkowo rozwinięty: różne sceny, które następują jedna po drugiej podkreślają emblematyczne cechy Babilonu: samowystarczalność zamknięta w horyzoncie ziemskim (18,7), chciwość, która nie waha się poświęcić życia ludzkiego (18,12-13), luksus (18,16), cała handlowa i konsumpcyjna organizacja życia (18,19b). Z całości wyłania się struktura teologiczna o dużej wartości, zauważa się cechy charakterystyczne zbiorowości pogańskiej, zorganizowanej jako taka na wszystkich poziomach, wrogiem Bogu i Jego ludowi¹⁴.

Szczegóły symbolizmu antropomorficznego występują prawie w całym rozdziale. Ap 18,6 podejmuje symbol kielicha z 17,4, gdzie kobieta trzymała go w ręce. Ten złoty kielich zawiera obrzydliwości i brudy nierządu Babilonu. Nieczystości nierządu należy rozumieć w sensie symbolicznym. Nierząd symbolizuje religię bałwochwalczą, która odchodzi od jedyne go prawdziwego Boga¹⁵. W 18,3 w trzech zdaniach wspomniane są trzy kategorie ludzi, którzy są towarzyszami Babilonu w jego zbrodni. Podmiot tych zdań wyraża skoncentrowanie władzy społecznej (narody), politycznej (królowie) i ekonomicznej (kupcy). Te trzy grupy w pewien sposób są reprezentacją całej ludzkości. Obraz narodów, które zostały napojone winem zapalczywości nierządu Babilonu, podkreśla ich aktywny udział w jego grzechu. Ten udział jest wyrażony właśnie przy pomocy terminów symbolicznych „picia wina”, tzn. napoju bałwochwalczego, który Babilon przygotował w swym kielichu. W podobny sposób zgrzeszyli królowie ziemi, którzy dopuścili się z nią nierządu, a więc uczestniczyli razem z nią w kulcie bałwochwalczym. W 18,6 wraca obraz kielicha. Babilon ma otrzymać zasłużoną karę, musi wypić podwójną porcję z własnego kielicha. Metafora kielicha w sposób ironiczny przedstawia karę Babilonu. Jego negatywny wpływ na ludzi (upijanie innych, tzn. nakłanianie i prowadzenie ludzi do grzechu bałwochwalcstwa) staje się tutaj obrazem, który opisuje także jego własny wyrok¹⁶.

W obrębie symbolizmu antropomorficznego mamy jeszcze ubrania i ozdoby miasta Babilonu (w. 16): bisior, purpura, szkarłat, złoto, drogocenne kamienie, perły. Cały ten szczegółowy opis symbolizuje grzeszną świetność

¹⁴ Por. U. Vanni, *L'Apocalisse*, 69.

¹⁵ Por. P. Prigent, *L'Apocalisse di S. Giovanni*, Roma 1985, 512.

¹⁶ Por. P. Richard, *Apocalisse. La ricostruzione della speranza*, Celleno 1996, 167.

i bogactwo miasta (jak w 17,4). Wśród gestów symbolicznych znajdujemy: stanie z daleka (18,10.15.17) ze strachu i niemocy; rzucanie prochu na własną głowę (18,19), co wyraża uczucie skruchy i żałoby. W 18,14 *he opora* jest porą jesienną zbioru dojrzałych owoców i wyraża, że pora żądzy duszy Babilonu już przeminęła, czas jego największego splendoru minął i już nigdy nie powróci¹⁷ W 18,21 anioł mający wielką moc, rzucając ogromny kamień do morza, wykonuje czynność symboliczną, która jest wyjaśniona przez tego samego anioła w następnych wersetach, i która prorocznie odnosi się do upadku Babilonu i jego zniknięcia na zawsze. Obraz krwi proroków, świętych i wszystkich zabitych na ziemi, która w niej była znaleziona (18,24) oznacza, że Babilon zastał uznany winnym i zostanie ukarany za wylanie krwi, tzn. za śmierć zarówno chrześcijan jak i wszystkich innych na ziemi. W 18,7b Babilon chwali się i mówi: „nie jestem wdową i z pewnością nie zaznam żałoby”, co oznacza: „mam władzę, nie jestem biedna” Wśród innych wyrażeń symbolicznych można wymienić obrazy, które w sposób antropomorficzny opisują rzeczywistości transcendentne (w. 1: splendor anioła, od którego chwały rozbłysła ziemia) albo rzeczywistości abstrakcyjne (w. 5: grzechy, które nagromadziły się w taki sposób, że mogą osiągnąć nieba).

Także terminy, które określają środowisko kosmiczne, takie jak niebo, morze itd., przedstawiają w Apokalipsie dwa poziomy znaczeniowe, realistyczny i symboliczny. W rozdziale 18 spotykamy niebo w znaczeniu symbolicznym. Jest to symbol sfery idealnej, transcendencji Boga. W 18,1 anioł zstępuje z nieba, ze strefy Boga, tzn. został wysłany przez Boga („z wielką mocą”) na ziemię, aby ogłosić Jego orędzie. W 18,4 słyszy się inny głos z nieba. Chociaż nie jest wyraźnie określone, do kogo ten głos należy, jest jasne, że jego źródło pochodzi ze strefy transcendencji Boga¹⁸ W 18,5 mamy obraz grzechów, które gromadzą się i dosięgają nieba. Na pierwszy rzut oka możemy zobaczyć tu niebo w sensie realistycznym. Jednak druga część tego wersetu: „i wspominał Bóg na jej zbrodnię” wskazuje na rozumienie nieba w sensie symbolicznym: grzechy Babilonu wznoszą się aż do mieszkania Boga. W 18,20 spotykamy okrzyk radości z powodu wyroku na Babilon i jego wykonania. Ten okrzyk skierowany jest ku niebu. W tym przypadku niebo nie jest tylko symbolem mieszkania Boga, ale także miejsca

¹⁷ Por. P. Prigent, *L'Apocalisse*, 539.

¹⁸ Niektórzy sugerują, że ten głos należy do Boga albo do Chrystusa, wskazując na odbiorcę, który znajduje się na początku tego, co zostało powiedziane przez głos z nieba: „ludu mój” Inni utrzymują, że głos należy do anioła (jednak innego niż ten z 18,1). Jeszcze inni argumentują, że ponieważ w wersetach 5-8 mówi się o Bogu w trzeciej osobie, głos ten nie może być głosem Boga, raczej jest anonimowy, mógłby być głosem anioła. Na pewno należy on do rzeczywistości niebieskich. Por. J. P. Ruiz, *Ezekiel in the Apocalypse: The Transformation of Profetic Language in Revelation 16,17-19,10*, Frankfurt am Main 1989, 394.

zbawienia, gdzie znajdują się wszystkie kategorie istot niebieskich (aniołowie, święci, apostołowie, prorocy), których zachęca się do radowania się¹⁹

Organizacja literacka symboli w rozdziale 18 jest bardziej skomplikowana i subtelna, chociaż w gruncie rzeczy zachowuje cechy struktury ciągle aktualnej. Symbolizm antropologiczny miasta Babilonu jest z dużą dozą prawdopodobieństwa opracowany w formie literackiej dramatu liturgicznego. Jest już wystarczająca uprzednia znajomość znaczenia symbolizmu antropologicznego Apokalipsy, odnoszącego się do współżycia międzyludzkiego, aby włączyć się spontanicznie w akcję dramatu i zrozumieć teologiczne znaczenie miasta konsumpcyjnego i radykalnie zeświecczonego²⁰ Tak więc autor Apokalipsy wykazuje, przynajmniej w przypadku rozdziału 18, zdolność do nadawania symbolom struktury o elementach wzajemnie powiązanych, ciągłej i aktualnej.

4. Babilon jako obraz Rzymu w Ap 18

Wśród komentatorów można zauważyć pewną zgodność, jeśli chodzi o stwierdzenie, że nazwa „Babilon” przyjmuje w Apokalipsie określenie symboliczne. Większość widzi w niej, przynajmniej na jednym poziomie znaczeniowym, wyraźną aluzję do Rzymu. Babilon symbolizuje świeckie miasto, zamknięte w swojej samowystarczalności i konsumpcyjnym nastawieniu do życia. Już sama nazwa miasta wyraża pewien schemat teologiczny znany ze Starego Testamentu: jest to miasto pogańskie, model wroga Izraela, symbol siły świeckiej, wrogiej Bogu i Jego ludowi. W Apokalipsie nazwa Babilon użyta jest na określenie innej siły, tej, która w ówczesnym czasie zagrażała ludowi chrześcijańskiemu. Są pewne paralelizmy historyczne między Babilonem i Rzymem, które mogły stać się inspiracją dla autora Apokalipsy do użycia obrazu tego starożytnego miasta jako modelu Rzymu. Rzym był odpowiedzialny za zniszczenie świątyni i teraz prześladuje lud Boży, zupełnie jak Babilon historyczny, który był odpowiedzialny za wygnanie i niewolę narodu wybranego. Rzym wydaje się być niezwyciężony i panuje nad światem, tak jak w owym czasie Babilon zdobywał i podporządkowywał sobie inne narody²¹ Prorocy Starego Testamentu bardzo często przepowiadali upadek Babilonu z powodu jego bałwochwalstwa, wychwalania siebie, bogactwa i przede wszystkim

¹⁹ Inny termin środowiska kosmicznego „morze” występuje w Ap 18 tylko w sensie realistycznym (18,17.19.21); chociaż w 18,21 stanowi część akcji symbolicznej anioła, sama czynność rzucania kamienia do morza jest realistyczna.

²⁰ Por. U. Vanni, „Il simbolismo nell'Apocalisse”, *Gr* 61 (1980), 494.

²¹ Por. J. N. Kraybil, „Imperial Cult and Commerce in John's Apocalypse”, *JSNT* SS 132 (1996), 149.

z powodu krzywd, jakie wyrządził Izraelowi. Również Apokalipsa przedstawia przyczyny oczekiwania upadku Rzymu: bałwochwalczy i bluźnierczy kult, który Rzym uprawiał i narzucał na innych, zwłaszcza kult imperatora; prześladowanie Żydów i chrześcijan; jego bluźniercze wychwalanie siebie; jego grzeszne bogactwo.

Autor Apokalipsy przedstawia negatywny wizerunek Rzymu, prawdopodobnie w oparciu o własne osobiste doświadczenie, charakteryzujące się przede wszystkim awersją, jaką chrześcijanie żywili w stosunku do całego imperium. Ten antagonizm opierał się więc na dwu zasadniczych argumentach. Pierwszym były represje Rzymu w stosunku do Żydów i chrześcijan, zwłaszcza wojna żydowska (66-72 po Chrystusie) i prześladowanie chrześcijan przez Nerona (64 po Chrystusie). Drugi bazował na ogólnej sytuacji ekonomicznej w prowincji Azji, gdzie dysproporcje i przepaść między bogatymi i biednymi były ogromne²².

Tak więc Babilon stanowi typ, schemat i paradygmat teologiczny, który w skorumpowanym Rzymie końca I wieku po Chrystusie odnalazł swą modelową aktualizację. Są pewne inne wyraźne aluzje, które pozwalają na odniesienie miasta antycznego do współczesnego, znanego wszystkim Rzymu²³. Również późny judaizm identyfikował Babilon jako symbol siły zła imperium Rzymskiego. Ponieważ jednak jest symbolem, sytuacja Babilonu nie tylko odnosi się do dziejów historycznego Rzymu, ale może być typem wszystkich doczesnych potęg prześladowczych i symbolem każdej sytuacji historycznej, która może się zweryfikować w bliższej czy dalszej przyszłości²⁴.

Zakończenia

Autor Apokalipsy w rozdziale 18 rozwija temat Babilonu, starożytnego miasta i państwa, które było dobrze znane Izraelitom jako przyczyna upadku Jerozolimy i przesiedlenia Żydów do niewoli. W Apokalipsie Babilon przyjmuje znaczenie symboliczne. Jak widzimy, już sama nazwa miasta wyraża pewien schemat teologiczny, znany ze Starego Testamentu: jest to miasto pogańskie, model wroga Izraela, symbol siły świeckiej, wrogiej Bogu i Jego ludowi. Również i tu nazwa Babilon użyta jest na określenie siły wrogiej Bogu, która w ówczesnym czasie zagrażała ludowi chrześcijańskiemu. Stanowi więc wyraźną aluzję do Rzymu i symbolizuje świeckie miasto, zamknięte w swojej samowystarczalności i konsumpcyjnym

²² Por. A. Yarbo Collins, „Revelation 18”, 202-203.

²³ Na przykład w Ap 17,9 widzimy, że nierządnicą Babilon siedzi na siedmiu górach, tak jak Rzym, który jest usytuowany na siedmiu wzniesieniach.

²⁴ Por. U. Vanni, *L'Apocalisse*, 27; A. Jankowski, *Apokalipsa świętego Jana*, 248.

nastawieniu do życia. Symbolizm antropologiczny miasta Babilonu jest opracowany w formie literackiej dramatu liturgicznego. Ap 18 przedstawiając obraz upadku Babilonu, wyraża swoją nadzieję, że w niedalekiej przyszłości nastąpi upadek Rzymu i zburzenie porządku świata z nim kojarzonego. Inspiracją większości motywów w Ap 18 są wyrocznie przeciw obcym miastom i narodom wypowiedziane przez proroków (Iz, Jer, Ez).

Są różne opinie, jeśli chodzi o funkcję tego rozdziału oraz postawę autora w obliczu zbliżającej się katastrofy Babilonu-Rzymu. Niektórzy twierdzą, że Ap 18 wyraża przede wszystkim radość z powodu triumfu Boga, a nie pragnienie osobistej zemsty. Inni przyjmują, że nienawiść i osobista zemsta stanowią przynajmniej jeden z elementów, będących przyczyną powstania tego rozdziału.